

ADOLFAS GASIŪNAS

Kultūros tyrėjas Edmundas Gendrolis (1938–1994)

1994 m. sausio 2 d. staiga mirė KTU Filosofijos katedros docentas, aktyvus *Problemų* redkolegijos narys humanitarinių mokslų daktaras **Edmundas Gendrolis**. Kolegos ir artimieji skaudžiai išgyveno šią netektį. Velionio žemaitiškas užsispyrimas, darbštumas, atkaklumas lėmė tai, kad jis tapo vienu iš aktyviausių mūsų filosofinio gyvenimo dalyvių ir įnešė ženklų indėlį į lietuviškos minties lobyną.

E. Gendrolis gimė 1938 m. birželio 28 d. Pašūtonių kaime, Eržvilko valsčiuje. Tėvas buvo dailidė. Iš jo, matyt, Edmundas paveldėjo meilę medžiui, pomėgį drožti.

E. Gendrolio kelias į filosofijos dėstytojus, mokslininkus daug kuo būdingas tos kartos žmonėms. 1956 m. baigęs Tauragės vidurinę mokyklą, norėjo tęsti mokslą toliau, bet reikėjo padėti šeimai. Ir Edmundas, nustūmęs savo norus į šalį, pakluso pareigai: daug žadėjęs mokinys tampa Tauragės mėsos kombinato mokiniu. Tai buvo pirmas nelengvas jauno žmogaus išbandymas – fizinis ir dvasinis. Jam, augusiam amatininko šeimoje ir gerai žinančiam darbo vertę, fiziniai sunkumai neatrodė tokie dideli. Sunkiau buvo išlikti savimi (nepasiduoti gerokai suvešėjusioms sovietmečio darbininkų tradicijoms), kartu įgyti ir kolektyvo pripažinimą. Ir vienu, ir kitu atveju jaunuolis egzaminą išlaikė puikiai: per metus tampa aukščiausios kategorijos darbininku ir mėgstamu kolektyvo nariu. Dirbdamas puoselėja tikslą – studijuoti aukštojoje mokykloje. Bet pasirenka ne technikos ar technologijos studijas, kas, atrodytų, buvo natūraliausia, o humanitarinius mokslus. Šiaulių pedagoginiame institute E. Gendrolis studijuoja lietuvių kalbą ir literatūrą, ima domėtis filosofija, matyt, gerokai veikiamas tada dar jaunų, o dabar žinomų filosofų prof. B. Genzelio ir A. Poškos, kuriuos visada minėjo su didžiule pagarba. E. Gendrolis – ne tik geras, imlus studentas, bet ir geras sportininkas, aktyvus studentiškų talkų, meninių renginių dalyvis. Su sportu, kaip ir su menu, jis nesiskyrė ir vėliau: visuomet buvo aktyvus įvairių slidžių žygių dalyvis, o medžio drožyba, medžio skulptūros tapo jo pomėgiu, kuriam atsiduodavo su visa jam būdinga kūrybine energija.

Į smalsų, turintį potraukį moksliniam darbui studentą atkreipė dėmesį dėstytojai. Jam, baigusiam institutą (1962 m.) su pagyrimu, siūloma toliau gilintis į filosofiją, ir jis nedvejodamas stoja į Vilniaus universiteto Filosofijos katedros aspirantūrą. Bet čia laukė kitas išmėginimas – tarnyba kariuomenėje. Ir tik demobilizavęsis 1964 m., grįžta į Universiteto Filosofijos katedrą. Filosofijos studijoms, moksliniam darbui čia jis randa gerai išpurentą dirvą. Net griežtos ideologinės priežiūros sąlygomis katedroje vyravo prof. E. Meškausko puoselėjama kūrybinė dvasia. E. Gendrolis klauso profesoriaus paskaitų, su jam būdingu darbštumu ir užsispyrimu gilina savo profesines žinias. Vadovaujamas doc. A. Lozuraičio jis rašo disertacinį darbą “Sąžinės laisvės principas ir jo vieta marksistinėje humanizmo koncepcijoje”. Tema, atrodytų, nauja. Darbų, skirtų marksistiniam požiūriui į religiją, sąžinės laisvę, buvo parašyta nemaža. Tokio pobūdžio literatūroje gana išsamiai nagrinėjamas marksizmo kūrėjų palikimas, kritikuojamas sąžinės laisvės problemos nemarksistinis (vadinamasis buržuazinis) sprendimas. Ypač daug buvo rašoma apologetinio pobūdžio darbų, skirtų sąžinės laisvės praktinei realizacijai tuometinėje TSRS.

E. Gendrolis į sąžinės laisvės problemą pažvelgia kitu, mažiausiai nagrinėjamu aspektu – ekonominių bei politinių-teisinių sąlygų, kuriomis formuojasi ir rutuliojasi sąžinės laisvės problema, aspektu. Disertacijoje parodoma, kad sąžinės laisvės problema yra objektyviai sąlygota, t. y. ji atsiranda ir rutuliojasi kaip visuomenės gyvenimo reiškiny, sąžinės laisvės principas, kaip ir pati religija, neturi savarankiškos prasmės, o tėra tik materialinių visuomenės gyvenimo reikmių istoriškai sąlygotas dalykas. Toks požiūris leido disertantui ne tik išvengti švietėjiško požiūrio į religijos esmę, bet ir ideologinio ribotumo sąlygomis pasisakyti prieš giliai įsišaknijusį vulgarųjį ateizmą bei jo padarinius – bažnyčios ir tikinčiųjų nepagrįstą administravimą, dvasininkų ir tikinčiųjų politinį diskreditavimą, Konstitucijos garantuojamą religinių apeigų atlikimo laisvės ignoravimą. Rašydamas disertaciją E. Gendrolis parengė ir išspausdino keturias publikacijas apie metodologinius bei istorinius sąžinės laisvės problemos aspektus, skaitė pranešimus mokslinėse konferencijose.

Disertacija nebuvo E. Gendrolio mokslinės veiklos viršūnė, o tik nuoseklus ir kūrybiško darbo pradžia. Po aspirantūros dirbdamas pe-

dagoginį darbą Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete, o nuo 1974 m. – buvusio Kauno politechnikos instituto ir dabartinio Kauno technologijos universiteto Filosofijos katedroje, jis parašė dešimtis straipsnių, išleido tris monografijas, buvo mokymo priemonių bendraautoris, skaitė pranešimus tarptautinėse ir respublikinėse mokslinėse konferencijose bei savo katedroje, recenzavo kitų autorių mokslinius darbus. (Spausdintų E. Gendrolio darbų sąrašas pridedamas.) Žinoma, kad jo, labai darbštaus ir reiklaus sau tyrinėtojo, mokslinis interesas taip pat išsiplėtė. Be toliau plėtojamos religijotyros, kurios tema jis parašė daug straipsnių (vienas iš jų – “Religijos istorinės formos” – išspausdintas ortodoksų ateistų nemalonėn patekusioje knygoje *Religijotyros įvadas*, Vilnius, 1981), parašo nemažą studiją *Stoikų etikos bruožai*, kuri buvo išspausdinta *Etikos etiudų* serijos knygoje *Dorovinė bendravimo kultūra* (Vilnius, 1979). Parašė knygą *Šiuolaikinė buržuazinė sociologija* (Kaunas, 1985), kurioje pateikiama pagrindinių šiuolaikinių nemarksistinių sociologijos krypčių – empirinės sociologijos, struktūrinio funkcionalizmo, subjektyvistinės-fenomenologinės ir radikalios-kritinės – apžvalga. Tai buvo pirmasis (ir bene vienintelis) tokio pobūdžio darbas mūsų šalyje. Tiesa, tuometinės leidybos sunkumai padarė nemažą įtaką, kad ši knyga išvydo šviesą, jo paties žodžiais tariant, per daug ideologizuota. Dėl to autorius nebuvo ja patenkintas. Tačiau neginčijama ir tai, kad šis darbas turėjo pozityvią reikšmę: skaitytojas lietuvių kalba galėjo susipažinti su šiuolaikinės nemarksistinės sociologijos raida ir jos metodologiniais principais. Ir visgi tarp problemų, kuriomis domėjosi E. Gendrolis, išsiskiria kultūros antropologija. Turbūt nesuklysimė pasakę, kad kultūrinės antropologijos problematika tapo jo mokslinio darbo šerdimi. E. Gendrolis šia problematika yra parašęs nemažą straipsnių, kurie buvo išspausdinti žurnaluose *Problemos*, *Mokslas ir technika*, *Liaudies kultūra*, skaitė pranešimų tarptautinėse ir respublikinėse konferencijose. Jo kruopštų ir kryptingą darbą šioje mokslo srityje vainikavo reikšmingos monografijos *Socialinė ir kultūrinė antropologija. Pagrindinių krypčių ir metodų apžvalga* (1984) ir *Kultūros ištakos. Nuo Homo habilis iki Homo sapiens* (1994).

Pirmoje monografijoje autorius aptaria anglų socialinės bei JAV kultūrinės antropologijos reikšmingesnes kryptis, nagrinėjančias kultūros

kilmės, jos raidos problemas. (Socialinės ir kultūrinės antropologijos terminai tik rodo, kas iškeliami į pirmą vietą: ar socialinė sistema, ar kultūra.) Ir socialinės, ir kultūros antropologijos teorijos nėra vienalytės. Tai įvairiaplanės skirtingų metodologinių pozicijų ir skirtingų tyrimo metodų besilaikančios socialinės teorijos. E. Gendrolis savo monografijoje aptaria anglų funkcionalizmą bei jo raidą, amerikiečių “istorinę mokyklą”, kultūrinį reliatyvizmą, evoliucionistines teorijas ir šiuolaikinės socialinės bei kultūrinės antropologijos ištakas. Tai buvo pirmasis ir vienintelis didesnis darbas, leidęs susipažinti su Vakarų socialinės bei kultūrinės antropologijos atradimais, čia pabandyta parodyti, autoriaus žodžiais tariant, “su kokiomis kryptimis ir tendencijomis polemizuoja marksistinė socialinė teorija”.

Neabejotinai svarbiausias jo darbas – monografija *Kultūros ištakos*. Įteikęs mašinraštį spaudai 1987 m., E. Gendrolis knygos pasirodymo laukė net šešerius metus ir, deja, nesulaukė. Knyga pasirodė jau po jo mirties. Šioje knygoje autorius išdėsto pastarųjų dešimtmečių tyrinėtojų sukauptas žinias apie žmogaus ir visuomenės tapsmą, apie ankstyviausio žmonijos etapo materialinės bei dvasinės kultūros raidą. Išstudijavęs gausią filosofijos, archeologijos, etnografijos, antropologijos literatūrą, autorius ne tik supažindina skaitytoją su naujausiais atradimais, bet ryžtasi savaip juos interpretuoti. Monografijoje sugretinamos ir aptariamoms žymiausių tyrinėtojų koncepcijos išryškinant jų savitumą, problemiskumą. 1994 m. “Metų knygos” konkurse monografija pažymėta specialiu prizu.

Konstatuojant E. Gendrolio, kaip mokslininko, reiklumą sau ir kolegoms, jo veiklos rezultatyvumą, paminėtina ir tai, kad paskutiniaisiais metais, iki savo mirties jis buvo Filosofijos katedros mokslinės temos “Kultūros kilmės ir jos funkcionavimo tyrimo metodologinių principų analizė” vadovas. Su entuziazmu ir kaip visada kruopščiai rengė tarptautinę mokslinę konferenciją “Kultūra: bendroji ir tautiškoji” (buvo organizacinio komiteto pirmininkas), kurios taip pat nesulaukė.

Būdingas E. Gendrolio mokslinės veiklos bruožas tas, kad jis ją glaudžiai siejo su pedagoginiu darbu. Atsiradus galimybei skaityti naujus kursus, jis parengė kultūrinės antropologijos kursą studentams ir doktorantams. Jį skaitė ne tik Technologijos, bet ir Vytauto Didžiojo universitete. Taip pat parengė šiuolaikinės sociologijos kur-

są studentams ir doktorantams. Daug energijos ir užsispyrimo parodė išversdamas iš anglų kalbos ir parengdamas spaudai taip reikalingą JAV mokslininko M. Harrisso vadovėlį studentams *Kultūrinė antropologija*. Liko pradėtas kultūrinės antropologijos įvado rankraštis. Gendrolio paskaitos, seminarai buvo visada kūrybingi, informatyvūs, susieti su naujausiais mokslo laimėjimais. Būdamas labai darbštus, principingas, jis to reikalavo ir iš savo kolegų, studentų, kiek galėdavo visuomet kiekvienam padėdavo, džiaugdavosi kitų sėkmėmis ir sielojosi dėl nesėkmių. Mirus E. Gendrolui, katedroje iškart atsirado labai skaudi tuštuma.

Su jo netikėta netektimi sunku apsiprasti ne tik šeimai, bet ir kolegoms, bičiuliams. O jis save primena ir primins savo darbais: ir spausdintu žodžiu, ir medžio drožiniais bei kopyltstulpiais, ir savo reiklia, maksimalistine gyvenimo nuostata bei žmogiškumu.

EDMUNDO GENDROLIO DARBŲ BIBLIOGRAFIJA

1. Religinės tolerancijos antikinėje visuomenėje klausimu // Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. V., 1967. P. 527–530.
2. Process dechristianizacii v buržuaznych stranach i problema svobody sovesti // Velikaja Oktiabrskaja socialističeskaja revoliucija i osuščestvlenije principov svobody sovesti. Šiauliai, 1968. P. 49–52.
3. V. Leninas apie metodologinius materialistinės pasaulėžiūros formavimosi pagrindus // Mokslinės-metodinės konferencijos pranešimų medžiaga. Šiauliai, 1968. P. 4–6.
4. Socialinis religijos vaidmuo feodalinėje visuomenėje // Problemos. Nr. 1. V., 1968. P. 47–55.
5. Sąžinės laisvės principas ir jo vieta marksistinėje humanizmo koncepcijoje: Disertacija filosofijos mokslų kandidato laipsniui įgyti. V., 1969. 219 p. (mašinėraštis).
6. Princip svobody sovesti i ego mesto v koncepcii marksistskogo gumanizma: Disertacijos referatas filosofijos mokslų kandidato laipsniui įgyti. V., 1969. 25 p.
7. Svarstomi metodikos klausimai // Problemos. Nr. 1 (3). V., 1970. P. 105–106.
8. Marksistinis-lenininis sąžinės laisvės problemos sprendimas // Teorinis Lenino palikimas ir visuomeniniai mokslai. K., 1970. P. 332–340.

9. Utopinis socializmas ir religija // Mokymo ir auklėjimo problemos. Šiauliai, 1973. P. 7–10.
10. Krikščionybė šiuolaikinėje buržuazinėje visuomenėje // Problemos. Nr. 1 (11). V., 1973. P. 18–26.
11. Giminė pirmykštėje visuomenėje // Problemos. Nr. 2 (12). V., 1974. P. 99–109.
12. Apie pirmykštį mąstymą // Resp. filosofų mokslinės konf. metodologiniais pažinimo klausimais pranešimų tezės. V., 1974. P. 12–14.
13. Objektvios mokslinės pasaulėžiūros formavimosi prielaidos socializme // Lietuva – tarybinu keliu. K., 1974. P. 249–251.
14. Dž. Merdokas ir kultūrinė antropologija // Metodologinės vertybių problemos. V., 1975. P. 34–37.
15. Pirmykščio kolektyvizmo klausimu // XX LŽŪA dėstytojų mokslinės konf. medžiaga. Trumpi pranešimai. K., 1974. P. 26–27.
16. Aktualūs pažinimo teorijos klausimai // Problemos. Nr. 2 (14). V., 1975. P. 129–132.
17. Pirmykščio mąstymo logiškumo klausimu // Problemos. Nr. 2 (16). V., 1976. P. 61–68.
18. Privityje navykov raboty s proizvedenijami klassikov marksizma-leninizma kak odno iz uslovij formirovanija kommunističeskogo mirovozrenija u studentov // Mokslinės konferencijos medžiaga. Pranešimų tezės. V., 1977. P. 74–75.
19. Konkretus istorinis mąstymo sąlygotumas // Metodologinės pažinimo teorijos problemos. V., 1977. P. 14–16.
20. Šiuolaikinės socialinės ir kultūrinės antropologijos bruožai // Problemos. Nr. 2 (18). V., 1977. P. 88–101.
21. Fransas Boasas – mokslininkas, humanistas // Problemos. Nr. 2 (18). V., 1977. P. 101–106.
22. F. Boaso str. “Kai kurie visuomenės mokslų metodologijos klausimai” vertimas iš anglų į lietuvių kalbą // Problemos. Nr. 2 (18). V., 1977. P. 106–114.
23. Šiuolaikinės socialinės ir kultūrinės antropologijos bruožai // Problemos. Nr. 1 (19). V., 1978. P. 55–70.
24. Mokslo ir technikos revoliucijos socialinės pasekmės // Problemos. Nr. 1 (19). V., 1978. P. 111–113.
25. Šiuolaikinės buržuazinės antropologijos antiistorizmas // Socialistinės visuomenės sukūrimas ir raida Lietuvoje 1940–1975 m. K., 1977. P. 47–50.
26. Stoikų etikos bruožai // Dorovinė bendravimo kultūra (Etikos etiudai – 3) V., 1979. P. 148–180.
27. Sąžinės laisvė buržuaziniame pasaulyje // TSRS Konstitucija ir sąžinės laisvė. V., 1980. P. 149–166.

28. L. Morganas – ikiklasinės visuomenės mokslinio tyrinėjimo pradininkas // Problemos. Nr. 1 (23). V., 1980. P. 72–83.
29. L. Morgano kn. “Senovės visuomenė” sk. “Etniniai periodai” vertimas iš anglų į lietuvių kalbą // Problemos. Nr. 1 (23). V., 1980. P. 84–93.
30. Kultūrinis reliatyvizmas kaip vertybių teorija // Problemos. Nr. 2 (24). V., 1980. P. 69–76.
31. Giminių bendruomenės žmogaus problema // Žmogaus problema šiuolaikinėje filosofijoje. V., 1981. P. 18–23.
32. Religijos istorinės formos // Religijotyros įvadas. V., 1981. P. 70–86.
33. Antgamtiškumas giminių bendruomenės pasaulėžiūroje // Problemos. Nr. 26. V., 1981. P. 35–47.
34. Žmogaus socialinis aktyvumas ikiklasinėje visuomenėje // Problemos. Nr. 28. V., 1982. P. 5–16.
35. Aktuali filosofijos monografija // Problemos. Nr. 29. V., 1983. P. 103–109.
36. Socialinė ir kultūrinė antropologija: Pagrindinių kryptių ir metodų apžvalga. V., 1984. 199 p.
37. Filosofijos kandidatinio minimumo metodiniai nurodymai. K., 1984.
38. Užduotys ir literatūra marksistinės filosofijos studijoms. K., 1984.
39. Šiuolaikinė buržuazinė sociologija. K., 1985. 135 p.
40. Istorinio materializmo objektas // Istorinis materializmas. K., 1985. P. 4–19.
41. Nuo sumaniojo iki proto žmogaus // Mokslas ir technika. 1986. Nr. 4. P. 30–31.
42. Teorinis F. Engelso palikimas ir žmogaus kilmės problema // Filosofijos vieta tikrovės pažinimo raidoje. V., 1986. P. 106–110.
43. Socialinė teorija – dėsningas istorijos kūrinys // Problemos. Nr. 37. V., 1987. P. 120–126.
44. Totemizmas // Problemos. Nr. 34. V., 1986. P. 58–69.
45. Pirmykščio žmogaus protas // Mokslas ir technika. 1989. Nr. 3. P. 28–30.
46. Pirmykštis žmogus: tradicinė ir dabartinė interpretacija // Problemos. Nr. 41. V., 1989. P. 16–26.
47. Kultūra ir vertybės. V., 1989. P. 10–12.
48. Socialinio pažinimo kryptys ir alternatyvos // Socialinio pažinimo problemos. K., 1989. P. 4–8.
49. Natūros ir kultūros sąveika: kas ką? I dalis // Problemos. Nr. 43. V., 1990. P. 13–22.
50. Kam reikalingos konferencijos? // Problemos. Nr. 45. V., 1991. P. 126–127.
51. Natūros ir kultūros sąveika: kas ką? II dalis // Problemos. Nr. 45. V., 1991. P. 45–57.

52. Kas yra kultūrinė antropologija // *Liaudies kultūra*. Nr. 3 (18). V., 1991. P. 32–33.
53. Kulturnaja antropologija i problema vzaimodeistvije kultur // *Konf. me-džiaga "Garigas vertibus: haoss un harmonija"*. Riga, 1992. P. 12–13.
54. "Savi" ir "svetimi" kultūru šaveikoje // *Žmogus ir pasaulis*. K., 1993. P. 70–72.
55. Kultūros ištakos. V., 1994. P. 263.
56. Klodo Levi-Stroso socialinēs antropologijos savitumas // *Problemos*. Nr. 47. V., 1995. P. 87–97.
57. Protėvių kultas // *Problemos*. Nr. 49. V., 1995. P. 69–79.